

La Unitat d'Assessorament Lingüístic de les emissores radiofòniques de la Generalitat de Catalunya

Assessorament
i Terminologia

Introducció

Les emissores de ràdio autonòmiques de l'Estat espanyol van néixer per la voluntat d'algunes de les nacionalitats històriques de disposar dels seus mitjans de comunicació. En el cas del Principat de Catalunya, a més, els *media* havien de ser una eina de difusió de la llengua en el procés de normalització que s'havia iniciat d'ençà de la caiguda del franquisme. En aplicació de l'Estatut d'autonomia de Catalunya (1979), l'any 1983 el Parlament català va aprovar la Llei de creació de la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió (CCRTV). Aquesta norma va permetre la posada en funcionament d'un canal de televisió i d'una emissora de ràdio de titularitat pública catalana. Ambdues fites, que constitueixen fets de gran transcendència per a l'idioma, es van concretar el 20 de juny de 1983, amb l'inici de les emissions de Catalunya Ràdio, i el 10 de setembre d'aquell mateix any, quan va començar a emetre Televisió de Catalunya.

De 1983 ençà en l'àmbit radiofònic de la CCRTV s'ha constatat un augment progressiu de la tecnologia i de la diversitat de programes que s'ofereixen a l'audiència, i també una diversificació de continguts en emissores especialitzades —música clàssica, butlletins informatius i manifestacions culturals. Així es va anar formant el grup Emissores de la Generalitat de Catalunya,¹ integrat avui per Catalunya Ràdio (1983), Catalunya Música (1987), Catalunya Informació (1992) i Catalunya Cultura (1999), que emeten en llengua catalana les vint-i-quatre hores del dia i que tenen un abast territorial que cobreix tot el Principat de Catalunya, la Franja de Ponent i una part d'Andorra i de la Catalunya Nord. Gràcies a la iniciativa cultural privada, les emissions també es reben en una part del País Valencià i de les Illes Balears.

La Unitat d'Assessorament Lingüístic

La qualitat del producte radiofònic posat en antena per aquestes emissores depèn,

en part, de la qualitat lingüística de la varietat difosa. Des del mateix moment de la fundació d'aquest grup de mitjans, la preocupació per l'aspecte esmentat es va reflectir en l'estructura del nou ens. A Catalunya Ràdio, des de l'inici, hi ha una unitat orgànica que s'ocupa, entre altres funcions, de vetllar pels aspectes lingüístics dels textos, sobretot els que es produeixen a la casa.

L'actual Unitat d'Assessorament Lingüístic (UAL) va ser creada —amb el nom Departament d'Assessorament Lingüístic— el 1983 arran de la posada en marxa de Catalunya Ràdio, un xic abans d'iniciar-se'n les emissions. La primera direcció la va assumir Ricard Fité fins que el 1987 Oriol Camps en va prendre el relleu. Des de l'inici, la construcció del model de llengua d'aquests *media* s'ha fet sense canvis bruscs, a diferència dels experimentats per altres mitjans catalans contemporanis (Casals, 2001b). En sintonia amb el creixement i l'expansió d'aquest grup radiofònic, la UAL també ha crescut i s'ha reestructurat en diverses ocasions. Al principi en formaven part entre sis i set lingüistes i, més endavant, l'equip es va ampliar a nou, xifra que s'ha estabilitzat.

Funcions de la Unitat d'Assessorament Lingüístic

Avui, aquest contingent es dedica a corregir textos i a formar, pel que fa a l'ús de la llengua, les persones que els escriuen i els llegeixen davant dels micròfons. Però, sovint, les funcions que realitza la UAL s'identifiquen només amb la correcció lingüística, és a dir, amb la intervenció directa sobre els textos, en particular els informatius, aplicant-hi la normativa. Però aquesta tasca, tot i que és la que es projecta més a la resta de la casa, no és l'única que realitza la UAL.

Autors

Oriol Camps i Giralt
Catalunya Ràdio
Universitat Oberta de Catalunya
ocamps.n@catradio.com
Daniel Casals i Martorell
Universitat Autònoma de Barcelona
Universitat de Barcelona
Universitat Oberta de Catalunya
dcasals@uoc.edu

L'article descriu les funcions de la Unitat d'Assessorament Lingüístic (UAL) de les emissores radiofòniques de la Generalitat de Catalunya, des de la correcció de textos fins a l'avaluació de coneixements lingüístics per a la provisió de llocs de treball, i com aquestes funcions han evolucionat al llarg del temps.

1. Ràdio Associació de Catalunya (RAC 105), especialitzada en música jove, va formar part del grup d'emissores de la Generalitat de Catalunya durant el període comprès entre els anys 1984 i 1998.

Les feines exercides pels lingüistes d'aquesta unitat s'integren en un sistema en què resulta indispensable el manteniment d'un equilibri entre els elements que participen, d'una manera o altra, en l'elaboració del text radiofònic: el redactor que l'escriu, el corrector que el revisa i el locutor que l'executa oralment. En aquest procés, com veurem, tenen un paper destacat els mitjans tecnològics que, d'ençà de la seva posada en marxa, aquestes emissores han anat incorporant.

Així les coses, hi ha cinc funcions que desenvolupa la UAL de les emissores radiofòniques de la Generalitat de Catalunya:

1. la correcció dels textos orals i escrits,
2. l'assessorament lingüístic,
3. l'elaboració i l'actualització del llibre d'estil,
4. la formació lingüística, i
5. l'avaluació dels coneixements lingüístics per a la provisió de llocs de treball.

Correcció de textos orals i escrits

En la tasca de correcció, l'objectiu de la UAL és que els textos s'adaptin a la normativa de l'Institut d'Estudis Catalans, que s'adeqüin a la situació comunicativa i que se subjectin a les *Orientacions lingüístiques*, el llibre d'estil de la casa. Inicialment, la correcció lingüística es feia sobre el paper i tenia com a base la relació de proximitat que hi havia entre el periodista i el lingüista, ja que l'acció d'un i altre tenia lloc en la mateixa planta de l'edifici. Al costat de l'autor, el corrector esmenava el text de manera que es pogués llegir en veu alta. Això feia que aquest darrer prengués consciència de les incorreccions i de les inadequacions, i de la solució que se li proposava. Però aquest sistema tenia un inconvenient: a conseqüència d'aquesta correcció, els textos que es llegien per antena estaven bruts, ratllats, corregits..., cosa que en dificultava la lectura. Sigui com sigui, aquell primer sistema d'intervenció tenia indiscutibles avantatges de caràcter pedagògic, tal com hem exposat.

Ara, en canvi, la relació entre els lingüistes i els periodistes és més llunyana, sobretot pels diversos canvis d'ubicació física a què ha obligat el creixement de l'empresa. A més, l'augment del nombre de textos informatius, d'ençà de la posada en marxa de Catalunya Informació (1992), impossibilita una actuació tan personalitzada com abans. A això, s'hi afegeix la modernització informàtica de la redacció, que ha agilitat el procés de confecció dels textos, en el qual queda integrada ja la fase de correc-

ció. Sense necessitat de veure'n l'autor, el corrector actual supervisa els textos que li arriben, mitjançant dos sistemes informàtics: el Dalet i la xarxa Windows. La prioritat de revisió s'estableix en funció de la urgència.²

El Dalet és un sistema de redacció digital que uneix en un mateix programa textos, àudios, agències i Internet. Els lingüistes reben els textos per mitjà d'una llista, que es va actualitzant, d'enllaços a documents marcats «per corregir» (vermell); obren el text clicant sobre el títol, i un cop corregit, el tanquen i marquen el títol com a «corregit» (verd). Aquest sistema és més ràpid que el correu electrònic, perquè permet que els assessors puguin obrir un document immediatament després que el redactor l'hagi tancat, corregir-lo i retornar-l'hi, fins i tot amb un missatge que conté aclariments d'una extensió màxima d'una línia. La xarxa Windows es basa en la tecnologia del correu electrònic, i s'utilitza per a textos menys urgents que els informatius. Però ara, pel fet que els textos ja arriben al redactor amb les esmenes incorporades, els errors no li queden tan clars com abans.

Tanmateix, l'adequació ortoèpica dels textos no queda garantida amb la correcció prèvia. Per això la UAL fa un seguiment de la locució. Sota la supervisió d'un lingüista d'aquesta unitat, estudiants de segon cicle de filologia catalana de la Universitat de Barcelona i de la Facultat de Traducció de la Universitat Pompeu Fabra realitzen pràctiques col·laborant en aquest seguiment. Aquest reforç és possible gràcies a un conveni signat entre les emissores de la CCRTV i aquestes universitats. Escoltant, doncs, la ràdio durant la correcció i amb l'ajuda dels estudiants, la UAL fa el control de l'elocució dels textos emesos per saber si s'adeqüen a la normativa de l'IEC i als criteris establerts en el llibre d'estil de la casa.

D'aquest seguiment, que és personalitzat, se n'elaboren uns informes individuals amb les incorreccions sistemàtiques que cadascun dels locutors ha comès durant un cert temps. Transcorregut aquest, la UAL envia als periodistes afectats un detall dels

2. La UAL corregeix tots els textos que li arriben, independentment de la inversió de temps que hi hagi de fer i encara que el nivell de correcció del text quedi per sota dels coneixements exigits al redactor en el procés de selecció. Cal precisar que, de vegades, certs nivells (baixos) de correcció es deuen a la velocitat de treball en el mitjà.

dèficits lingüístics observats perquè els corregeixin. Arran d'aquesta anàlisi, la UAL ha detectat que on es produeixen més errors és en els enllaços entre notícia i notícia, i també en el moment en què el locutor es troba més cansat. Sobretot a Catalunya Informació, això passa quan una persona ha repetit més cops un text i, a conseqüència d'aquest fet, improvisa més, de manera que hi ha més possibilitats que hi introdueixi errors lingüístics. Quant a les falques, per a evitar les incorreccions, en les sessions d'enregistrament hi sol haver un lingüista que en supervisa la locució.

Assessorament lingüístic

Considerarem assessorament lingüístic tota aquella intervenció de la UAL encaminada a resoldre alguna qüestió de llengua o d'estil o bé a iniciativa d'un membre d'aquesta unitat o bé a petició de qualsevol altra persona de la casa per mitjà de qualsevol circuit habilitat: el Dalet, el correu electrònic i el telèfon, que és el més usat.

La resolució de les consultes lingüístiques i estilístiques que es plantegen a partir dels continguts dels espais radiofònics consisteix a interpretar la normativa i a aplicar-la als textos radiofònics i, en absència de dictamen, a exposar la directriu de la casa. Així, la UAL resol dubtes sobre qüestions lingüístiques associades a l'actualitat, com ara la creació de termes nous o l'adaptació de mots estrangers al català. En aquest sentit, aquesta és una feina que sovint va per davant de l'autoritat acadèmica, a causa de la immediatesa associada a la informació.

És a partir d'aquestes consultes que la UAL emet informes sobre qüestions lingüístiques puntuals, fruit també de la detecció de problemes de llengua i d'estil força estesos entre el personal del mitjà. Aquestes intervencions tenen la voluntat de deixar resolt un problema d'una manera general per a tothom. En aquest estadi, la finalitat última d'aquest tipus d'accions és donar estabilitat al model lingüístic de la casa.

Elaboració i actualització del llibre d'estil

L'adopció permanent de criteris lingüístics i estilístics per part de la UAL afaïçona el llibre d'estil de l'empresa, que s'alimenta tant de la correcció com de l'assessorament lingüístics. La UAL pren posició davant de les qüestions lingüístiques i estilístiques que generen els diversos programes. Aquesta actuació va forjant, amb el temps,

una modalitat singular de llengua i d'estil, que es recull avui sota el títol *Orientacions lingüístiques* (1992 [2001]) de les emissores radiofòniques de la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió.

Començat el 1983, el llibre d'estil d'aquestes emissores és un manual en construcció permanent. L'abril del 1986 Ricard Fité en va enllestir la primera part, titulada *Orientacions per a l'ús de la llengua a Catalunya Ràdio i RAC* i, el setembre del mateix any, va acabar-ne la segona part, basada en l'experiència de l'emissora i titulada *Principals faltes davant del micròfon*. L'any 1992, Oriol Camps va refondre i ampliar aquests dos opuscles sota el nou títol *Orientacions lingüístiques*, de les quals s'han fet versions els anys 1993, 1995, 1998, 1999 i 2001 —aquesta última també en suport electrònic. La darrera versió, l'actual, integra dos-cents vint-i-tres criteris de llengua i d'estil.

La UAL ha anat distribuint a tot el personal del grup d'emissores de la CCRTV les diferents versions de les *Orientacions lingüístiques* que s'han fet. En aquests moments, existeix un coneixement ampli i generalitzat d'aquests criteris lingüístics i estilístics entre els professionals de la casa. A més, al personal de nou ingrés se li imparteix una jornada de formació perquè les conegui, ja que l'ús d'aquest promptuari pràctic és un factor cabdal per a la cohesió lingüística de l'empresa. Diem empresa perquè les *Orientacions lingüístiques* no estan destinades en exclusiva als periodistes de l'emissora, sinó que també s'adrecen al personal de règim intern, d'administració i d'altres serveis i, en particular, al col·lectiu que ha de vetllar per la seva aplicació (la UAL), una de les tasques del qual, al llarg d'aquests vint anys d'experiència, ha estat elaborar i reelaborar els criteris que avui conformen la versió actual de les *Orientacions lingüístiques* (1992 [2001]). D'aquesta manera es pot garantir l'homogeneïtat de les solucions lingüístiques i estilístiques dels textos de Catalunya Ràdio.

Formació lingüística

L'ensenyament de la llengua té l'objectiu que els professionals del mitjà sàpiguen parlar, llegir i escriure prou bé, perquè «el procés global de producció (redactar, corregir, llegir textos en veu alta, executar guions com si no fossin escrits, improvisar sobre una notícia o sobre un tema qualsevol, mantenir diàlegs espontanis...) sigui àgil i doni un producte radiofònic de qualitat» (Camps, 1998).

L'aprenentatge de l'idioma és un aspecte cabdal per a l'augment de la qualitat lingüística, atès que si els redactors milloren el seu coneixement de la normativa els escrits arriben als correctors en millors condicions i la revisió pot anar més enllà. Des de la direcció del grup d'emissores de la CCRTV, l'aprenentatge de l'idioma es lliga a la millora personal i professional. El coneixement de la llengua incideix en la modalitat adoptada i repercuteix en la persona, un aspecte que té en compte la direcció a l'hora de plantejar-se la promoció professional dels treballadors. La formació és, per a l'empresa, un valor afegit que n'augmenta el capital intel·lectual (Camps, 1998: 37).

A l'inici, el contacte assidu entre redactors i lingüistes era, com hem dit, formatiu i continu, i es basava en el text acabat de corregir (Camps, 1998: 37-38). Al llarg dels vint anys d'existència de Catalunya Ràdio, l'ensenyament de la llengua també s'ha realitzat amb activitats presencials que abasten des de la preparació de diferents nivells de llengua catalana fins a activitats —destinades als locutors— per a la millora de les tècniques expressives, cursos de veu, cursos d'improvisació oral... (Camps et al., 1994).

El 1998, l'ensenyament de l'idioma es va potenciar amb la creació del Centre d'Autoaprenentatge de Catalunya Ràdio, que té la missió de satisfer les necessitats formatives i que està pensat perquè els professionals amb dèficits lingüístics tinguin els recursos adients, especialment preparats per autocorregir-se. S'hi ofereix material didàctic per preparar els coneixements de català equivalents als nivells de la Secretaria de Política Lingüística.³ La responsabilitat del Centre recau en un dels lingüistes de la UAL, la funció del qual se centra, d'una banda, en l'atenció als usuaris d'aquest servei —els periodistes i la resta del personal— i, de l'altra, en l'elaboració del material didàctic. El contacte dels professionals amb el Centre es fa «aprofitant l'alta comunicabilitat interna de l'empresa: hi ha dues xarxes informàtiques, telèfons, correu interior...» (Camps, 1998: 39-40).

Avaluació de coneixements lingüístics per a la provisió de llocs de treball

Quant al procés de selecció de personal de les ràdios de la CCRTV, la UAL elabora i avalua les proves de llengua catalana per a la provisió dels diferents llocs de treball. D'acord amb el nivell que s'hi exigeix, distingirem tres grups de categories laborals:

1. els lingüistes de la UAL,
2. els periodistes, redactors i locutors, i
3. el personal administratiu i tècnic.

Pel que fa a la provisió de llocs de treball de la UAL, els aspirants han de superar una prova de correcció lingüística, posterior a l'acreditació de la llicenciatura en filologia catalana i del certificat de capacitació per a la correcció de textos orals i escrits de la Secretaria de Política Lingüística.

Quant a la selecció dels periodistes, el nivell de llengua catalana exigida és el de coneixements mitjans de llengua catalana de la Secretaria de Política Lingüística, atès que es considera que per escriure bé notícies i guions no cal ser un expert en gramàtica (nivell D), sinó tan sols manejar bé la llengua formal (nivell C). L'avaluació es fa per mitjà d'un test de normativa escrita i d'una prova d'elocució de caràcter obligatori i eliminatori.⁴ En el test esmentat, l'aspirant ha de triar la solució correcta per a cadascuna de les parelles de frases d'un seguit de cent, sobre punts habitualment conflictius a la ràdio: morfologia nominal i verbal, enllaços (preposicions, conjuncions...), pronoms febles i relatius, i aspectes de correcció i adequació lèxica. En aquest sentit, un test similar serveix per avaluar els becaris de periodisme que regularment s'integren a l'empresa per fer-hi uns mesos de pràctiques, als quals es proposa una bateria d'exercicis. La prova de locució inclou la lectura de text i improvisació.

D'altra banda, el conveni laboral de l'empresa estableix el nivell de llengua catalana exigible per a cada categoria. L'A es demana als ordenances i als xofers. El B, que pressuposa la capacitat de comunicació parlada i escrita elemental, és el requerit per a auxiliar de discoteca, auxiliar tècnic, auxiliar de control i estudis, operador de so, oficial (de discoteca, d'elèctronica, de control, de documentació...),

3. El Decret 152/2001, de 29 de maig, sobre avaluació i certificació de coneixements de català (DOGC núm. 3.406, d'11.6.2001), deroga l'Ordre de 17 de juliol de 1981, per la qual es creava la Junta Permanent de Català, i estableix nous nivells de català i l'equiparació entre els nous i els de la Junta Permanent, que va desaparèixer oficialment l'11 d'agost de 2001, data d'entrada en vigor d'aquest decret.

4. El procés de selecció d'un periodista inclou una prova de cultura general, una de redacció periodística, la de locució, el test esmentat i, finalment, una prova psicotècnica.

encarregat de continuïtat, cap de xofers, oficial de segona administratiu, oficial de manteniment, oficial d'exteriors, encarregat de manteniment, tècnic de control, tècnic electrònic, tècnic de sincronització i muntatge, i tècnic d'exteriors.

El nivell C inclou la capacitat de comunicació parlada i escrita suficient i els llocs per als quals es demana són: auxiliar administratiu, auxiliar de producció, delineant, oficial de producció, delineant projectista, productor, oficial de primera de discoteca, oficial de primera de documentació, ATC, agent comercial, realitzador de continuïtat, encarregat de discoteca i encarregat de documentació. El Co (nivell C oral) exigeix ésser capaç de parlar i d'escriure, a més d'una prova oral eliminatòria. Els llocs en què es demana aquest nivell són: locutor presentador, redactor, redactor superior, conductor guionista, realitzador i editor. El nivell C/G, com el C, integra aspectes de llenguatge administratiu i comercial, i s'exigeix per als llocs d'oficial de primera administratiu, tesorero i comptable. Per als lingüistes és necessari el nivell K (correcció de textos).

Bibliografia

CAMPS, Oriol (1991). «Equipament informàtic d'un servei lingüístic». Dins la taula rodona «Recursos i infraestructura dels serveis lingüístics». *Primera Trobada de Serveis Lingüístics*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura. Pàg. 93-96.

CAMPS, Oriol (1998). «El Centre d'Autoaprenentatge de Catalunya Ràdio». *Llengua i Ús. Revista Tècnica de Política Lingüística*. Núm. 13. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura. Pàg. 38-40.

CAMPS, Oriol; PÉREZ, Rosa M.; GASULL, Sílvia; PLA, Manel (1994). «Aspectes metodològics de la formació de locutors a Catalunya Ràdio». *Llengua i Ensenyament. Actes de les Jornades. Barcelona, del 7 al 10 de setembre de 1992*. Vic: Eumo (Documents; 22). Pàg. 205-211.

CASALS, Daniel (2000). «Les orientacions lingüístiques de Catalunya Ràdio». A: CREUS, I. [et al.] *Llengua i mitjans de comunicació*. Lleida: Pagès. Pàg. 247-257.

CASALS, Daniel (2001a). «El primer llibre d'estil de les emissores radiofòniques de la

Corporació Catalana de Ràdio i Televisió (I): Orientacions per a l'ús de la llengua a Catalunya Ràdio i RAC». *Llengua i Literatura*, 12. Pàg. 339-374.

CASALS, Daniel (2001b). «Les polèmiques entre *lights* i *heavies*. Repercussions del debat en l'elaboració dels models lingüístics per als mitjans de comunicació en català». A: PRADILLA, M. À. (ed.). *Societat, llengua i norma. A l'entorn de la normativització de la llengua catalana*. Benicarló: Alambor. (Llengua i País; 6) Pàg. 127-162.

CASALS, Daniel (2003). *El català en antena. 20 anys construint el model lingüístic de Catalunya Ràdio*. Llinar d'Antoni Bassas i pròleg de Mila Segarra. Benicarló: Onada Edicions. (La Nau; 1)

CATALUNYA RÀDIO (1986a). *Orientacions per a l'ús de la llengua a Catalunya Ràdio i RAC*. [Inèdit]

CATALUNYA RÀDIO (1986b). *Principals faltes davant del micròfon*. [Inèdit]

CATALUNYA RÀDIO (1992 [2001]). *Orientacions lingüístiques*. [Inèdit]

CATALUNYA RÀDIO (2000). *Conveni col·lectiu*.

FITÉ, Ricard (1992). «Incidència dels mitjans de comunicació àudio-visuals en el procés d'estandardització. Relació entre els usos estàndard i la normativa vigent». *Actes del Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana*. Palma: Universitat de les Illes Balears. Pàg. 571-577.

GENERALITAT DE CATALUNYA. *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya* 3.406, 11.6.2001.